

การบริจาคอวัยวะในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท ORGAN DONATION IN THE VIEWPOINT OF THERAVADA BUDDHISM

พระครูประภัสสร์จริยาภรณ์*

พระสมุห์สมชาติ สันทโร*

พระชัยศิริ จันทสาโร*

บทคัดย่อ

การบริจาคอวัยวะตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา, เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง อยู่ในข้อแรกของบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน, จัดเป็นการให้ทานชั้นอุปัชฌายะ ซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงใช้เป็นหนทางมุ่งไปสู่สัมมาสัมโพธิญาณ} หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยสนับสนุนการบริจาคโลหิต ซึ่งเป็นการบริจาคในข้อที่ ๒ ของปัญจมหาบริจาค คือ การบริจาคอวัยวะ เลือด เนื้อ อวัยวะ ชิ้นส่วน ที่มีอยู่ในร่างกายของคน, พระพุทธศาสนาสอนให้เห็นถึงสภาวะของชีวิต ประกอบด้วยชั้น ๕ ซึ่งอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์, เป็นการพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีคุณค่าในสังคมในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เป็นเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์ เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง จนถึงประโยชน์ที่สูงที่สุดได้, และในส่วนเรื่องการบริจาคอวัยวะ ปริมาณอวัยวะที่ได้จากผู้บริจาคมีจำนวนน้อย การรณรงค์ให้มีผู้บริจาคอวัยวะเพิ่มขึ้น จะทำให้ช่วยเหลือผู้ป่วยได้มากขึ้น ผู้ป่วยที่รอความหวังก็มีอย่างไม่จำกัด และจะมีเพิ่มขึ้นในอนาคต เพราะวิวัฒนาการของโลกพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง

คำสำคัญ: การบริจาคอวัยวะ

๑. บทนำ

การปลูกถ่ายอวัยวะ คือ การผ่าตัดนำอวัยวะใหม่เปลี่ยนแทนอวัยวะเดิมที่เสื่อมสภาวะ จนไม่สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ และการผ่าตัดนั้นจะเป็นการช่วยชีวิตในระยะสุดท้ายให้เขามีชีวิตอยู่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวของเขาในแต่ละสังคมอีกต่อไป การนำอวัยวะใหม่มาปลูกถ่ายนั้น เราจะได้จากผู้ที่มีเจตนาารมณ์ในการบริจาคอวัยวะ หรือได้จากญาติที่มีความประสงค์ จะบริจาคอวัยวะของบุคคลนั้น เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป อวัยวะใหม่นั้น ได้มาจากที่ไหนคำตอบก็คือ อวัยวะใหม่นั้นได้มาจากผู้เสียชีวิต สมองตาย และได้อวัยวะเป็นทาน ให้กับศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย ซึ่งเป็นองค์กรกลางในการประสานงาน โดยนำอวัยวะที่ได้รับบริจาคไปใช้ต่อชีวิตผู้ป่วยอย่างเป็นธรรม และเสมอภาคที่สุด อวัยวะที่สามารถนำไปปลูกถ่ายได้แก่ หัวใจ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๖ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ปอด ตับ ไต ตับอ่อน กระเจก แก้วตา เส้นเลือด และไขกระดูก เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีผู้ป่วยรอคอยรับการปลูกถ่ายอวัยวะมีจำนวนมาก ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคือ การขาดแคลนอวัยวะที่จะใช้ในการปลูกถ่ายอวัยวะ เพราะอวัยวะมีจำนวนมาก ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคือ การขาดแคลนอวัยวะที่จะใช้ในการปลูกถ่ายอวัยวะที่ได้รับจากการบริจาค นั่น ยังมีจำนวนที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ป่วย ด้วยเหตุนี้ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย และโรงพยาบาลของรัฐหลายแห่งจึงเปิดรับบริจาคอวัยวะของประชาชนทั่วไป เพื่อนำอวัยวะที่รับบริจาคทำการปลูกถ่ายเพื่อช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การบริจาคของคน ๑ คน สามารถช่วยชีวิตคนได้ ๕-๖ คน คือ สามารถใช้ได้หัวใจ ปอด ตับ ไต ๒ ข้าง (ข้างละ ๑ คน) และดวงตา^๑ อวัยวะที่ได้มานั้นจะมีคณะแพทย์พิจารณาว่า ผู้ป่วยคนใดมีความเหมาะสมที่จะได้รับการเปลี่ยนอวัยวะโดยไม่มีภาระจางผู้รับ ไม่มีความลำเอียง หรือเลือกปฏิบัติ ผู้ป่วยทุกคนจะได้รับการพิจารณาอย่างเท่าเทียมกัน

ดังนั้น เหตุผลอันเนื่องมาจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริจาคอวัยวะทางการแพทย์ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ อาจจะเป็นประโยชน์และสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไป พร้อมทั้งเป็นแรงจูงใจสนับสนุนให้มีการบริจาคอวัยวะเพิ่มขึ้นในอนาคตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑. เพื่อศึกษาหลักการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย
- ๒.๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับการบริจาคอวัยวะ
- ๒.๓. เพื่อศึกษาการบริจาคอวัยวะในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคอวัยวะ และความรู้ด้านการแพทย์เกี่ยวกับการบริจาคอวัยวะ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

๓.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Research) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Research) คือ อรรถกถา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตำราวิชาการ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบของวัตถุประสงค์ และประเด็นดังต่อไปนี้คือ หลักการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย ทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมของผู้บริจาคทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ การบริจาคอวัยวะในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

- ๓.๔ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

^๑ วิศิษฐ์ ฐิตวัฒน์, “ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย”, *จุลสาร*, (กรุงเทพมหานคร:สภากาชาดไทย,ม.ป.ป.),หน้า

๓.๕ นำเสนอผลการวิจัยโดยพรรณนาวิเคราะห์

๔. ผลการศึกษา

การบริจาคอวัยวะ หมายถึง การแสดงความจำนงที่จะให้อวัยวะแก่ผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ และไม่จำเพาะจงผู้รับ เพื่อการใช้ประโยชน์แก่ผู้สมควรจะได้รับ ผู้บริจาคอวัยวะสามารถแจ้งความจำนงบริจาคได้ทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตหรือผู้ที่สมองตายแล้ว และญาติแจ้งความจำนงแทน

การเปลี่ยนอวัยวะ หมายถึง การปลูกถ่ายอวัยวะนั่นเอง แต่การเปลี่ยนจะใช้ในกรณี การเปลี่ยนหัวใจ การเปลี่ยนปอดหรือตับ แต่การให้ความหมายดังกล่าวอาจจะไม่ตรงกับอวัยวะอื่นมาใช้ ดังเช่น กรณีของไต เพราะการนำไตจากผู้บริจาคมาช่วยชีวิตผู้มีปัญหาเกี่ยวกับไตนั้น มิใช่นำมาเปลี่ยนกับไตของผู้ป่วย ดังเช่นกรณีของการเปลี่ยนหัวใจ แต่เป็นการนำไตอันใหม่มาเสริมเข้าไป โดยที่ไตอันเก่ายังคงอยู่ ดังนั้นจึงมีการใช้คำว่า ปลูกถ่ายไต แทนคำว่าเปลี่ยนไต เพื่อให้ความหมายตรงกับความเป็นจริง ต่อมาคำว่า ปลูกถ่ายอวัยวะ จึงกลายเป็นศัพท์ที่ใช้ในความหมายโดยทั่วไปกับอวัยวะต่างๆ

(๑) ปรากฏการณ์การบริจาคอวัยวะในสังคมไทย ระหว่างปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗^๒

จากข้อมูลของศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒ แสดงถึงปรากฏการณ์การบริจาคอวัยวะในสังคมไทย ตั้งแต่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๓ ถึง ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๗ จะเห็นว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีผู้บริจาคอวัยวะสมองตาย จำนวน ๔๘ คน เป็นการลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยผู้บริจาคอวัยวะลดลงจากปี พ.ศ.๒๕๕๗ จำนวน ๒๔ คน หรือ ร้อยละ ๓๓ ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ มีผู้บริจาคอวัยวะสมองตาย จำนวน ๖๔ คน ลดลงจากปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวน ๘ คน หรือร้อยละ ๑๑ แต่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๑๖ คน หรือร้อยละ ๓๓

(๒) ความสำคัญของการบริจาคทาน

ทานนี้บวามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งในอดีตชาติพระสัมมาสัมพุทธเจาก็ได้ทรงบำเพ็ญบารมีทุกประการ โดยเฉพาะทานบารมีซึ่งรวมไปถึงการบริจาคเลือดเนื้อ อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของพระองค์และทรงบำเพ็ญเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ จนบารมีเต็มเปี่ยม จึงได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธานุชา ทานจึงมีความสำคัญมาก ทานเป็นการทำบุญที่สำคัญประการแรกของชาวพุทธเนื่องจากยังต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคัมและอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีชีวิต เมื่อทุกคนต้องการปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงชีวิตเช่นเดียวกัน การชวนชวนเพื่อการได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จำเป็นต่อกระทำอยู่เสมอเพราะเมื่อชีวิตยังดำเนินไปตราบใดความจำเป็นที่จะใช้ปัจจัย

^๒ ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย, “รายงานประจำปี ๒๕๕๗ ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.organdonate.in.th/wp-content/uploads/odc๒๕๕๗.pdf> [วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๘].

เหล่านี้ก็ยังมีอยู่ตราบนั้นในหลักคำสอนเรื่องทาน ทำให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน

(๓) การบริจาคอวัยวะในทัศนะทางพระพุทธศาสนา

หากจะกล่าวถึงบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่ง ในพระพุทธศาสนา ที่ไม่ควรมองข้ามนั้นคือการให้ทานด้วยการบริจาคอวัยวะ เพราะการบริจาคอวัยวะนั้น จะส่งผลดีต่อผู้ให้เป็นอย่างมากและยังส่งผลดีต่อผู้รับอีกด้วย เพราะนอกจากจะทำบุญด้วยการบริจาคทรัพย์สิ่งของแล้ว ยังทำบุญได้ด้วยการบริจาคอวัยวะ ซึ่งเป็นบุญที่อุทิศกันได้ง่ายไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะการบริจาคอวัยวะนั้นเป็นเจตนาที่เป็นบุญกุศลจริง ๆ แม้จะเป็นการเสียสละแต่ก็แฝงไว้ด้วยความเมตตากรุณาและที่สำคัญหากตั้งใจที่จะสร้างบุญโดยการเสียสละ ไม่วาจะเป็นทรัพย์สิ่งของ เป็นเลือดเนื้อเป็นอวัยวะควรรับทำขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จะทำให้ได้บุญมาก ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ทานเป็นบันไดขั้นต้นของการทำบุญและเป็นจุดเริ่มต้นที่พุทธศาสนิกชนทุกคนจะได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

สรุป การบริจาคอวัยวะ

การบริจาคอวัยวะตามหลักทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องใช้หลักธรรม เรื่องของการให้ทานนั้น จัดอยู่ข้อแรกของบุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งก็คือ บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน และการบริจาคโลหิต มุมมองทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นการทำบุญให้ทาน ที่ทางพระพุทธศาสนามุ่งสอนให้เห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือชีวิตผู้อื่น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี หลีกเลี่ยงการเจ็บป่วย ให้มีชีวิตรอดอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ทำประโยชน์สร้างสรรค์สังคม ประเทศชาติ แต่อีกมุมมองหนึ่ง คือ การบริจาคอวัยวะ ทางพระพุทธศาสนายังสอนให้เห็นประโยชน์ในโลกหน้า เนื่องจากการบริจาคทานอย่างหนึ่ง ซึ่งในหลักธรรมคำสอนได้แสดงให้เห็นว่า มีผลหรืออานิสงส์คือ บุญกุศล จะติดตามผู้นั้นไปในชาติหน้าด้วย

๕. บทสรุป

ในการศึกษางานวิจัย เรื่อง การบริจาคอวัยวะในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้รู้ถึงการบริจาคอวัยวะ ถือว่าเป็นการทำบุญให้ทานอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากการทำบุญใส่บาตรหรือการทำบุญด้วยทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ และถือว่าการให้ทานที่จัดอยู่ในชั้นอุปการมี คือทานระดับกลาง และอยู่ในหัวข้อที่ ๒ ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในมหาบารมี ก็คือ การบริจาคอวัยวะ เลือด เนื้อ เป็นทาน เพื่อประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน อันเป็นบรมสุข ดังนั้นชาวพุทธนิยม ให้ทานเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น เพราะการให้ทานเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่งของการทำความดีที่พุทธศาสนิกชนส่วนมากต้องการ ยิ่งถ้าหากเป็นการบริจาค ไม่วาจะเป็นการบริจาคสิ่งของ บริจาคทรัพย์สิ่ง บริจาคอวัยวะ และการบริจาคโลหิต ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่อาจทำได้ง่ายเนื่องจากไม่ต้องลงทุนใด ๆ และยังได้ทำประโยชน์ให้สังคม พร้อมทั้งได้บุญไปด้วย ในทางตรงกันข้ามก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่ประสงค์จะบริจาคอวัยวะ แต่ก็ไม่มีโอกาสได้มาบริจาค เนื่องจากความไม่พร้อมทางด้านสุขภาพร่างกายต่าง ๆ แต่ก็เลือกที่จะทำบุญด้วยวิธีอื่น ๆ ทดแทน

ข้อเสนอแนะ

ผลของการศึกษาทำให้เห็นถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงในเรื่องของทำบุญให้ทานด้วยการบริจาคอวัยวะ ในแง่มุมมองทางพระพุทธศาสนานั้น การไม่ยึดติดในสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นของเรา ทั้งอวัยวะ และ โลหิต ถ้าหากเราได้ให้หรือสละ ในสิ่งที่เป็นของเราไปนั้น ก็นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นการให้ผลบุญอันยิ่งใหญ่มาก แม้ว่าจะมีผู้บริจาคจำนวนมากที่มองว่าการมาบริจาค่นั้นคือ ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น แต่ไม่ได้หวังผลตอบแทนใด ๆ แต่ที่สุดแล้ว ผลบุญแห่งการบริจาคเป็นผลพลอยได้ที่ตามมา และที่สำคัญการบริจาค่นั้นไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่ผลที่ได้รับนั้นกลับยิ่งใหญ่มากกว่า

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย ควรเน้นเรื่องข่าวที่ส่งออกมาให้เป็นผลดีต่อการบริจาคอวัยวะ จะได้เพิ่มการบอกต่อจากเพื่อนสู่เพื่อน และสามารถเพิ่มยอดการบริจาคอวัยวะได้อีกทางหนึ่ง เมื่อทราบจากเพื่อนมากแสดงว่าทราบจากสื่อต่าง ๆ ยังก่อนข้างน้อย ดังนั้น ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น เผยแพร่ และชักชวนให้บริจาคโลหิตผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร วิทยุ เอกสารแผ่นพับ รวมทั้งสติ๊กเกอร์ และโปสเตอร์ติดตามสถานที่ราชการ และเอกชน ให้มากขึ้นกว่าในปัจจุบัน

๒) ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย ขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ผ่านไปทางกรมศาสนา เพื่อให้พระสงฆ์เทศนาสอนประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับธรรมะการบริจาคอวัยวะบ่อย ๆ เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญประโยชน์ของการบริจาคเพื่อช่วยเหลือสังคม และควรนำข้อมูลทางด้านศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคโลหิตไปปรับให้มีเนื้อหาที่น่าสนใจ มีข้อความกะทัดรัด สร้างจุดสนใจให้ประชาชน อ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย ประสานกับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ พร้อมกับขอความร่วมมือให้เผยแพร่ข้อมูล เพื่อเป็นเครื่องชี้ทางและเป็นแรงจูงใจในการมาบริจาคอวัยวะ รวมถึงควรทำคู่มือเรื่องบุญที่ได้รับจากการบริจาคอวัยวะ แจกประชาชนทั่ว ๆ ไป เพื่อให้ประชาชน เกิดความศรัทธา เชื่อมั่น ในการที่จะมาบริจาคอวัยวะเพื่อเพิ่มจำนวนผู้บริจาคได้อีกทางหนึ่ง

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการบริจาคอวัยวะ ร่างกาย ในทัศนะของบุคคลที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น นักวิชาการทางด้านศาสนาต่าง ๆ นักธุรกิจ แพทย์พยาบาล และผู้นำวงการต่าง ๆ เป็นต้น

๒) ควรมีการวิจัยทัศนคติต่อการบริจาคอวัยวะในส่วนภูมิภาค เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับส่วนกลาง เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปพัฒนาบริการศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย ส่วนภูมิภาค เพราะประชาชนในส่วนภูมิภาคมีจำนวนมาก เพื่อทราบผลการวิจัยจะได้นำไปพัฒนาให้มีผู้บริจาคอวัยวะมากขึ้น

ศูนย์บริจาคอวัยวะสภากาชาดไทย, “รายงานประจำปี ๒๕๕๗ ศูนย์รับบริจาคอวัยวะสภากาชาดไทย”

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.organdonate.in.th/wp-content/uploads/odc2557.pdf>

[วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๘].

วิศิษฐ์ ฐิตวัฒน์, “ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทย”, **จุลสาร**, (กรุงเทพมหานคร:สภากาชาดไทย,ม.ป.ป.),
หน้า๑๐.